

ДО РОЗМІРІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

М.І. Кареба, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет

Висвітлено точки зору різних вчених, а також вітчизняний і зарубіжний досвід щодо проблеми оптимізації розмірів сільськогосподарських підприємств та диверсифікації їх діяльності. Визначено напрямки усунення невирішених питань.

Ключові слова: розміри підприємств, диверсифікація, діяльність, ефективність, функціонування, землекористування.

Ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств, як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід, забезпечується у тих з них, які мають відповідні до місцевих умов розміри і здійснюють продуману диверсифікацію своєї діяльності. Достатнього успіху досягають ті господарства, в яких вказані питання вирішуються паралельно.

Проблемам оптимізації розмірів землекористування сільськогосподарських підприємств та диверсифікації їх діяльності у своїх наукових працях приділяли увагу В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, М.Я. Дем'яненко, Т.О. Зінчук, М.Ф. Кропивко, Н.М. Куцмус, Ю.Я. Лузан, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, С.О. Осипчук, Б.Й. Пасхавер, С.М. Рибак, П.Т. Саблук, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк, М.М. Федоров, В.В. Юрчишин та ін. Але сучасні ринкові умови, у тому числі вступ нашої країни до СОТ, вимагають подальшого вивчення пов'язаних з цими проблемами питань.

Метою статті є розгляд точок зору різних вчених на проблему розмірів сільськогосподарських підприємств та диверсифікації їх діяльності, а також визначення напрямів усунення існуючих у цих сферах недоліків.

Слід визнати, що стосовно розмірів сільськогосподарських підприємств різні науковці мають далеко неоднакові погляди. Одна група вчених (особливо – 90-і роки) віддає перевагу дрібним сільгоспформуванням. Інші ж виступають за збереження в Україні великотоварних спеціалізованих аграрних підприємств.

Нині 15,8 млн га сільськогосподарських угідь що, складає понад 75% оброблюваної сільгоспспідприємствами землі, припадають на великі за розмірами підприємства (2498 га у середньому). Крім великих за розмірами сільгоспспідприємств є значна кількість малих господарств, на одне з яких припадає у середньому 30 га сільгоспугідь. Питома вага їх становить понад 67% від усієї кількості сільськогосподарських господарюючих суб'єктів [1].

Уявлення про розподіл сільськогосподарських підприємств нашої країни за площею сільгоспугідь надають матеріали табл.1.

Із наведених у вказаній таблиці даних видно, що загальна кількість сільськогосподарських підприємств за 2008-2010 рр. скоротилася на 1824 одиниці. При цьому відбулося зростання кількості більш великих за своїми розмірами господарств і відповідне зменшення числа дрібних та середніх формувань.

Вважаємо, що вказані зміни є позитивними, оскільки великотоварні господарства, як свідчить і вітчизняний, і зарубіжний досвід, мають чимало переваг, серед яких: більші обсяги виробленої продукції; краща її якість; менша схильність до сезонних коливань у виробництві продовольства, а тому – більша привабливість для переробних підприємств. До того ж домінування великих підприємств призводить до витіснення посередників, які сприяють підвищенню реалізаційних цін на сільськогосподарські продукти.

До числа порівняно великих підприємств, наприклад Миколаївщини, що займаються скотарством, належать САТ «Україна» Доманівського району, «Племзавод Шмідта», агрофірма «Лиманська» – Очаківського, ТДВ «Південний колос» – Новоодеського. Нині ведуться роботи по реконструкції молочного комплексу на 800 корів у ТОВ «Колос – 2011» Очаківського району. СТОВ «Промінь» Арбузинського району вводить в дію другу чергу молочного комплексу на 2 тис. корів. У 2011 році в цьому господарстві отримали по 8,5 тис. кг молока від кожної корови. Це господарство відрізняється найвищою якістю молока і тому молочні заводи приймають його на переробку за підвищеними цінами [2].

**Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств України
за розміром сільськогосподарських угідь ***

Підприємства за розміром угідь	2008 р.				2010 р.			
	Усього	У % до загальної кількості	Площа сільгоспугідь, тис.га	У % до загальної площі підприємств	Усього	У % до загальної кількості	Площа сіль госпугідь, тис.га	У % до загальної площі
Підприємства, що мали сільгоспугіддя	50648	85,7	21228,8	100,0	48824	86,4	21585,9	100,0
У тому числі, га								
до 5,0	5965	10,1	19,0	0,1	5784	10,2	18,3	0,1
5,1-10,0	4213	7,1	33,5	0,2	4038	7,1	31,9	0,1
10,1-20,0	5170	8,8	79,9	0,4	4925	8,7	76,3	0,4
20,1-50,0	14118	23,9	536,1	2,5	13707	24,3	519,8	2,4
50,1-100,0	4892	8,3	348,6	1,6	4831	8,6	345,2	1,6
100,1-500,0	7572	12,8	1832,1	8,6	7181	12,7	1743,1	8,1
500,1-1000,0	2846	4,8	2049,7	9,7	2667	4,7	1919,4	8,9
1000,1-2000,0	2863	4,8	4090,4	19,3	2661	4,7	3822,8	17,7
2000,1-3000,0	1362	2,3	3338,0	15,7	1347	2,4	3295,5	15,3
3000,1-4000,0	721	1,2	2481,0	11,7	666	1,2	2293	10,6
4000,1-5000,0	372	0,6	1659,7	7,8	376	0,7	1670,5	7,6
5000,1-7000,0	313	0,5	1822,7	8,6	332	0,6	1919,6	8,9
7000,1-10000,0	148	0,3	1216,4	5,7	178	0,3	1479,6	6,9
більше 10000,0	93	0,2	1721,7	8,1	131	0,2	2450,9	11,4
Підприємства, що не мали сільгоспугідь	8411	14,3	x	x	7669	13,6	x	x

*Зроблено за даними статистичних збірників «Сільське господарство України за 2008 і 2010 роки»

Слід мати на увазі, що розмір кожного конкретного сільськогосподарського підприємства залежить від багатьох факторів, основними з яких є такі: природні умови; місце розташування, яке обумовлює його наближеність (чи віддаленість) до транспортних шляхів та ринків збуту виробленої продукції; спеціалізація виробництва; матеріально-технічна база; використовувані технології; поставлені перед ним задачі і цілі тощо. За дослідженнями А.Є. Данкевича [3], найбільші площі орних земель мають підприємства Степової зони – 4-6 тис. га, менші – підприємства Лісостепу – 1,5-3, іноді 4-5 тис. га; ще менші – Полісся і західних регіонів України.

Останніми роками в Україні порівняно велику роль у розвитку аграрного виробництва відіграють фермерські господарства. Інформацію про кількість останніх та їх розміри за площею сільгоспугідь за 2008 і 2010 рр. зосереджено у табл.2.

Як бачимо, загальна кількість фермерських господарств за аналізований нами період часу зменшилася на 1082 одиниці. При цьому спостерігалось збільшення числа більш великих за своїми розмірами господарств.

Для покращення свого фінансового стану значна частина підприємств має здійснювати диверсифікацію своєї діяльності, що передбачає як урізноманітнення видів діяльності підприємства, його вихід за межі основного бізнесу, так і розширення наявного асортименту продукції.

Ми згодні з поглядом Т.О. Зінчук та Н.М. Куцмус [4, с.544] стосовно тлумачення поняття «диверсифікації діяльності» в сільському господарстві, яка, на їх думку, ґрунтується на передислокації ресурсів у нові види сільськогосподарської й несільськогосподарської діяльності та на створенні нових можливостей для кращого використання робочої сили, збільшення прибутків домашніх господарств, а також підвищення рівня життя населення.

Диверсифікація діяльності того чи іншого підприємства забезпечує компенсацію зменшення його прибутків на ринку від одних товарів за рахунок їх збільшення від інших. Завдяки цьому такі господарства мають вищі рівні конкурентоспроможності й ефективності, ніж вузькоспеціалізовані.

Розподіл фермерських господарств України за розміром сільськогосподарських угідь *

	2008р.				2010р.			
	Кількість господарств		Площа сільгоспугідь		Кількість господарств		Площа сільгоспугідь	
	одиниць	У % до загальної кількості	тис.га	У % до загальної площі	одиниць	У% до загальної кількості	тис. га	У % до загальної площі
Господарства, що мали сільгоспугіддя	38302	90,2	4327,8	100,0	37220	89,6	4290,8	100,0
у т.ч. площею, га								
до 1,0	324	0,8	0,3	0,0	341	0,8	0,3	0,0
1,1-3,0	2451	5,8	5,6	0,1	2375	5,7	5,4	0,1
3,1-5,0	2830	6,7	11,9	0,3	2743	6,6	11,6	0,3
5,1-10,0	3873	9,1	30,6	0,7	3774	9,1	29,7	0,7
10,1-20,0	4802	11,3	74,2	1,7	4561	11,1	70,5	1,6
20,1-50,0	13328	31,4	508,1	11,7	12973	31,3	493,1	11,5
50,1-100,0	4072	9,6	287,8	6,7	4074	9,8	289,5	6,8
100,1-500,0	4778	11,3	1087,7	25,1	4542	10,9	1042	24,3
500,1-1000,0	1046	2,4	729,3	16,9	1013	2,4	706,0	16,5
1000,1-2000,0	562	1,3	774,9	17,9	584	1,4	802,6	18,7
2000,1-3000,0	128	0,3	310,8	7,2	128	0,3	309,8	7,2
3000,1-4000,0	51	0,1	174,9	4,0	54	0,1	186,3	4,3
більше 4000,0	57	0,1	331,7	7,7	58	0,1	344	8,0
Господарства, що не мали сільгоспугідь	4144	9,8	х	х	4304	10,4	х	х

* Зроблено за даними статистичних збірників «Сільське господарство України» за 2008 і 2010 рр.

Для здійснення диверсифікації своєї діяльності підприємство має вжити заходи щодо проникнення в інші сфери, включаючи до свого портфелю нові сфери бізнесу. При цьому поряд з традиційними для господарств видами сільськогосподарського виробництва вони впроваджують агроекологічне землеробство та нетрадиційні галузі і послуги (у тому числі не-сільськогосподарські). Зокрема, аграрні підприємства можуть надавати послуги і в будівництві, і в транспорті, і в побуті (ремонт взуття, різноманітні ательє, перукарні, зоотехнічні та інші послуги, агромагазини, пункти заготівлі молока, пекарні тощо), і в розвитку зеленого туризму

Ураховуючи обмеженість земельних ресурсів, важливими видами диверсифікації діяльності сільгосп підприємств є організація переробки вирощеної ними продукції, розширення каналів її збуту, розвиток різноманітних підсобних підприємств і промислів тощо.

Кожне аграрне підприємство самостійно обирає напрями диверсифікації своєї діяльності та її межі. При цьому воно має враховувати власні природно-економічні умови, фінансовий стан та потреби ринку. Вибір конкретних напрямів диверсифікації потребує підготовленості персоналу до запланованих змін, урахування можливих додаткових витрат, привабливості обраної для диверсифікації конкретного виду продукції (напрямку діяльності), потенційних вигод та негативних наслідків від її здійснення.

Література:

1. Білоусько Я.К. Техніко-технологічне забезпечення сільського господарства / Я.К. Білоусько, Ю.Я. Лузан, В.Л. Товстопят // Економіка АПК. — 2009. — №12. — С.29-33
2. Мирошниченко А. Кто нас напоит молоком? /А. Мирошниченко // Южная правда от 22 мая 2012. — №55. — С.1-4
3. Данкевич А.Є. Вплив розмірів землекористувань на рівень виробництва / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2011. — №9. — С.29-33
4. Зінчук Т.О. Теоретико — методичні підходи до диверсифікації сільської економіки у ЄС та Україні (Рос. М.) / Т.О. Зінчук, Н.М. Куцмус — М . : ВІАПІ ім. О.О. Ніконова : «Енциклопедія російських сіл», 2007 — 647с.